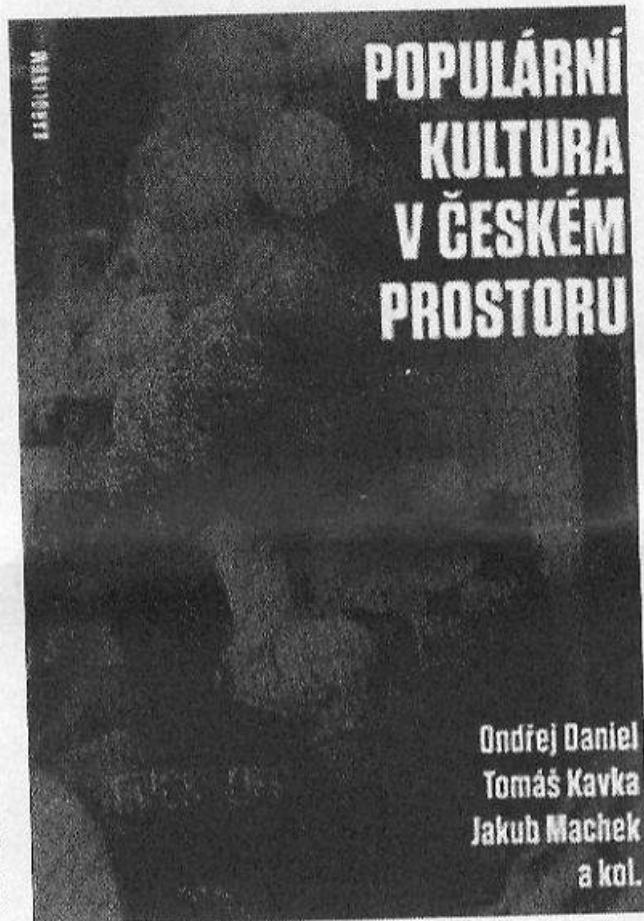

POPULÁRNÍ KULTURA V ČESKÝCH ZEMÍCH PODLE ANGLOSASKÝCH VZORCŮ?

DANIEL, Ondřej; KAVKA, Tomáš; MACHEK, Jakub a kol. (2013): *Populární kultura v českém prostoru*. Praha: Karolinum.

Že se sborníky bez ohledu na to, zda nosí či nenosí dobově oblíbené mimikry kolektivních monografií, těžko recenzují, není skutečně žádné tajemství. Obvykle autor recenze bezradně konstatuje, že příspěvky mají nejružnější úroveň, a pak si podle svého zaměření vybere, zda zvláště upozorní na ty nejkvalitnější, nebo naopak roztrhá podle jeho názoru slabé či nepromyšlené studie (přiznávám, že mému naturelu lépe vyhovuje druhá varianta, za což jsem často po právu, ale zcela neúspěšně kritizován z mnoha stran). Úplně nejzoufaleji vyznívají pokusy se alespoň dotknout všech textů, aby každický autor či spoluautor viděl alespoň svoje jméno vytištěné v časopise. Zvolit tuto cestu u sborníku s více než dvaceti příspěvky se mi jeví jako spolehlivá cesta do pekel, a tak se jí chci vyhnout, i když poměrně značná heterogenost recenzovaného díla k ní neustále svádí. Na druhou stranu si nejsem jist, zda se při vyhýbání Scylle nedostanu příliš blízko Charybdě v podobě určité nekonkrétnosti. Abych učinil alespoň částečně zadost povinnosti informovat o obsahu díla, zmíním alespoň hlavní tematické okruhy reflektované v jednotlivých kapitolách – první se věnuje problematice hodnot spojovaných s češtvím, druhá způsobům, jakými populární kultura ovlivňuje skupinovou a individuální paměť. Trochu vágní vymezení má třetí kapitola, v níž jde o historickou analýzu různých podob populární kultury v českém prostoru, což pak ovlivňuje i její široké časové rozpětí od přelomu 19. a 20. století až do šedesátých let, respektive částečně až do let devadesátých. Následující pasáže jsou věnovány současným podobám populární kultury, a konečně závěrečná kapitola se

zabývá skupinami mimo většinové kulturní pole. Poté už následuje jako poslední text recenze na maďarský sborník *Comparative Hungarian Cultural Studies*.

Jako určité východisko z nepříjemné situace recenzenta rozsáhlého a zároveň ambiciózního sborníku se nabízí zamyšlení nad základním pojítkem práce. Kniha má být podle úvodu sepsaného Ondřejem Danielem, Tomášem Kavkou a Jakubem Machkem „experimentálním prověřením možností aplikace teorií populární kultury na český kontext“. K tomu snad jen dodejme, že autoři se přitom odkazují na anglosaskou tradici *cultural studies*. Vedle toho sice zmiňují

i témata každodennosti a francouzské či německé texty, ale po pravdě řečeno tyto inspirační zdroje využívají jen málokteré příspěvky, a to především ty, v nichž výchozí teorie nehraje až tak zásadní roli. Zároveň stojí za povšimnutí vnímání pojmu kultura, respektive populární kultura. To je téma, kterému jsme v *Kuději* už vzhledem k jeho názvu věnovali v minulosti poměrně značnou pozornost a prostor.¹ Vzhledem k vázanosti na anglosaskou tradici a obecně teoretické ukotvení by se dalo očekávat, že se autoři přikloní stejně jako T. Rataj k pojetí kultury jako sémiotického systému, případně ztotožní kulturu s široce chápaným pojmem „civilizace“. Ostatně sami autoři úvodu definují kulturu v duchu kulturních studií jako „způsob života v industriální a postindustriální společnosti“ a objekt výzkumu vymezují jako „způsoby vytváření a cirkulace významů v moderních a postmoderních společnostech“. Jenže tomu podoba sborníku úplně neodpovídá – jen menší část příspěvků důsledněji překračuje segmentární pojetí kultury jako souhrnu literatury, hudby a dalších uměleckých činností, samozřejmě ve variantě populární, tj. s akcentem „populárních“ žánrů v literatuře, určité hudební směry apod. K tomu jsou jaksi „přibírána“ média, ovšem opět populární. Toto pojetí lze asi do značné míry zdůvodnit tím, že mezi příspěvateli figuruje řada literárních a mediálních historiků či teoretiků. Navíc subkultury² mládeže, kterým je věnována celá řada textů, se definují hlavně podle poslouchané hudby, která s interprety této hudby hraje zásadní roli při formování dalších znaků jejich životního stylu. A závěrečný text sborníků – recenze knihy *Comparative Hungarian Cultural Studies* od Ondřeje Daniela a Jakuba Machka prognózuje, že „také u nás bude

těžšíste aktivit spojených s inspirací kulturními studii vycházet z literárněvědných, v našem případě hlavně mediálních oborů, zatímco historiografie a sociologie si prozatím udržuje od takovýto přístup odstup“. Bohužel autoři toto tvrzení nikde blíže nevysvětlují a spíše se zdá, že jejich předpověď vychází z úzce skupinového pohledu daného aktuální realitou Centra pro studium populární kultury, jehož jsou oba členy.

Další problém ale vidím v pojetí oné „inspirace“. Musím říct, že ve mně nezbuzuje zrovna nadšení kniha jako „experimentální prověření možnosti aplikace“ jakékoli teorie či teorii. Jestliže se ještě poměrně často setkáváme se zřítkovsky naivním empirismem při psaní o „kulturních dějinách“ a zoufalou neznalostí základních teoretických konceptů, u Centra pro studium populární kultury a jeho spolupracovníků podle mého pocitu hrozí opačný problém – tedy skutečně plané a bezduché teoretizování. Samozřejmě prověření určitých teorií jejich použitím na konkrétní materiál z Československa (respektive u většiny příspěvků z českých zemí) může být velice produktivní a inspirativní, a někteří autoři tímto způsobem dospívají k nesmírně zajímavým záměrům. Často se mi však zdá, že jde o metodu skrývání vlastní tvůrčí impotence a neinvencibility a nahrazování kreativní schopnosti jazykovou znalostí a orientovaností v módních trendech. Rozhodně se práce, která má přinést něco nového, nemůže omezit na konstatování, že určitý fenomén z českého prostředí odpovídá nebo neodpovídá nějaké americké či britské teorii, ale je potřeba se hlouběji zamyslet nad příčinami rozdílů či paralel a případně navrhnout úpravu výchozí teorie nebo také formulovat teorii vlastní, která bude zohledňovat

dosažené výsledky. Bohužel se také stává, že pokus o aplikaci určité teorie problematizuje nedostatečná empirická znalost výchozího materiálu a malá heuristická práce. Abych byl alespoň trochu konkrétní a nespádl úplně do chřtánů Charybdy – mimořádně jsem se těšil např. na studii Jany Dorčákové „Večerní Praha jako vybočení ze socialistické každodennosti“. Téma bylo jistě vynikající a je skoro až zarážející, že se ho někdo nechopil již dříve. Jako skvělá se mi zdála i formulace základní otázky, tedy zda můžeme tento list považovat za bulvární deník. Zároveň studie obsahuje řadu zajímavých postřehů, nicméně dospívá vlastně k velmi rozpačitému závěru, když se nakonec přiklání k názoru, že bulvár v pravém slova smyslu může vzniknout jen v buržoazní společnosti. Přitom však moc nerozebírá, proč tomu tak je. Hlubší pozornost by si také zasloužila koncentrace *Večerní Prahy* na komunální kritiku. Mluvit v tomto ohledu o sociálním servisu mi přijde v tomto kontextu silně zavádějící. Nepřiléhavý se mi zdá i samotný titul příspěvku opakovaný i v jeho závěru – proč by měl být socialistickou každodenností svět *Rudého práva*? Netkvěl úspěch *Večerní Prahy* v tom, že z hlediska mnoha čtenářů reflektovala jejich každodennost lépe než oficiální orgán ČVKSC zabývající se pro ně dost odtažitými tématy? Dosti zkrátka přišla i problematika dynamiky vývoje obsahu a podoby listu. Opravdu se nijak v průběhu desetiletí *Večerní Praha* vnitřně neproměňovala a pouze v ní ve vypjatých okamžicích přibývalo článků s jasně politickým tématem? Určitě by bylo zajímavé srovnat ji s oním vzorovým sovětským listem (*Večerní Moskva*, vycházející od roku 1923), ale uvědomuji si, že tento list by se dohledával v českých knihovnách jen hodně těžko. Jistě by se ale dalo o *Večerní Praze* a jejím dobovém vnímání mnohé najít v českých archívech. Podobný výzkum v příspěvku nijak nefiguruje. Naopak zde na-

jdeme překvapující faktické chyby – např. není pravdou, že by *Rudé právo* v době zahájení vydávání *Večerní Prahy* stálo 1,20 koruny. Naopak stálo tehdy totéž co *Večerní Praha*, tedy 30 haléřů. To se ovšem dá zjistit na internetu zhruba za dvě minuty.

Ovšem největším nebezpečím kulturních studií je hrozba upadnutí do banálního a předstíraně hlubokého rozumování. Někdy jde o obsedantní posedlost nějakou teorií – autoři si pak připadají jako apoštolové, kteří donekonečna musí všechna témata převést na jeden koncept a konečkonců na jednu myšlenku. Podobné nebezpečí příspěvatelům sborníku stále hrozí mj. i vzhledem silné inspiraci některými konkrétními anglosaskými teoretickými koncepty. Zatím však jejich témata ještě nejsou tak oběhaná, aby to čtenář v současnosti intenzivněji pociťoval. Bohužel někteří autoři naznačují i sklonky k žurnalistickému objevování banalit. Zde nemohu bohužel zamílet příspěvek Martina Škabrahy „Všichni dobří nevolníci. O symbolu matky-země ve filmu Vesničko má středisková“, který působí jako poněkud přebujelá verze jednoho z jeho příspěvků na *Deníku Referendum*. I když by se mnou M. Škabraha možná nesoouhlasil, domnívám se, že žurnalistický text a vědecká studie se od sebe mají lišit. Mimo jiné i hloubkou konečných zjištění – že má Z. Svěrák silné sklonky k venkovskému kýči i s jeho paternalismem a sklonem ke xenofobii opravdu nepovažují za žádnou novinku a nevěřím, že autor ano.

Věřím rovněž, že editoři přístě bezpečněji zvládnou umění redakční přípravy sborníků či kolektivních monografií. Např. bibliografická příloha rozhodně není ve stávajícím díle ničím, co by bylo možné nějak chválit. Editoři dost bez ladu a skladu přebírali citace od jednotlivých autorů, poněkud sporně je rozčlenili (zejména hranice mezi tištěnými prameny a odbornou literaturou je v jejich pojetí značně nejasná) a seřadili podle abecedy. A tak se

¹Srov. zejména Rataj, T. Mezi Zibřtem a Geertzem. Úvaha o předmětu kulturních dějin. *Kuděj*, roč. 7 (2005), č. 1–2, s. 142–158.

²Nechávám zde stranou pasáže v některých příspěvcích, které problematizují samotný princip subkultury, respektive jeho použití pro československou realitu.

stalo, že *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967* je zde uveden dvakrát (jednou pod F – tedy jako Franc, Martin, a podruhé pod K – Knapík, Jiří). A ještě jednou si přihřeji svoji polívčičku – opravdu mi není příjemné, když je můj text citován jako Mrklas – Kunštát, jak činí Ina Marešová ve svém příspěvku o ostalgií, i když mě naštěstí zároveň přímo jmenuje. A podobných poklesků se dá najít celá řada. Ale to je asi hlavně věc cviku.

Nerad bych ale docílil chybného dojmu, že knihu *Populární kultura v českém prostoru* považují vzhledem k jejím nedostatkům za špatnou. Naopak je třeba vyzdvihnout snahu o určité koncepční uchopení určitého problémového okruhu, což v českém prostředí dosud vůbec není běžné. Zároveň přes všechny výtky oceňuji také snahu o teoreticky podložený výzkum, i když se domnívám, že vlastním východiskem bádání by se měl stát samotný empirický materiál a hlavně originálně položené otázky, zatímco teorie a teoretické koncepty podle mého názoru plní spíše roli nástroje při pokusu o jejich zodpovídání. V každém pří-

padě ale aktivity Centra pro studium populární kultury přinášejí do českého prostředí tolik potřebné oživení a lze jen doufat, že se jeho protagonisté propracují od přebírání anglosaských inspirací více k originálnímu rozvíjení původních inspiračních podnětů. Určité náběhy tímto směrem by se jistě v díle našly, i když v historizujících příspěvcích méně výrazně. Pro příště bych také přivítal určité omezení dosavadní tematické bezbřehosti. Na druhou stranu se ale nedomnívám, že by vhodnou cestou bylo další akcentování literárněvědného a mediálního bádání. Naopak mnohem produktivnější a zajímavější cestou se mi jeví větší prolnutí s historiografickým a sociologickým, případně etnologickým výzkumem.

DANIEL, Ondřej; KAVKA, Tomáš; MACHEK, Jakub a kol. (2013): *Populární kultura v českém prostoru*. Praha: Karolinum, 327 stran.

Martin Franc
Masarykův ústav a Archiv AV ČR

PŘED DRACULOU. ARCHEOLOGIE UPÍRA

BRACCINI, Tommaso (2014): Praha: Argo.

Kniha s názvem *Před Draculou. Archeologie upíra* italského kulturního antropologa Tommasa Bracciniho, působícího na univerzitě v Sieně, obrací pozornost k poutavému fenoménu vampyrismu. Uvedený název se vyznačuje nejen jistou lákavostí, ale na druhé straně je možné označit ho za poněkud kontroverzní, k čemuž nemalou mírou přispěla současná filmová a literární produkce, stavějící postavu vampýra do pozice bytosti sající svým obětem v noci krev, již je možné ztotožnit s obrazem zachyceným v románu Brama Stokera *Dracula*, aniž by se tato projekce zakládala na skutečnosti doložené

v archivních pramenech. Ačkoliv lze víru v pevně definovanou podobu vampyrismu doložit pro oblast severní Moravy a Slezska od konce 17. století, nezaznamenalo české badatelské pole v současné době výraznější snahy o cílený výzkum dané problematiky či překlady zahraniční produkce věnované tématu. I přes značnou marginalizaci však není úsilí o komplexnější zpracování látky v českém prostředí úplnou novinkou. Již v roce 2005 a znovu v upraveném vydání roku 2014 se problematice vampyrismu v kultuře evropských dějin věnoval další antropolog a historik Giuseppe Maiello.